

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำสงฆ์มองผ่านพุทธปรัชญาในสังคมดิจิทัล

The Model of Sangha Leadership Development Through Buddhist Philosophy in the Digital Society

พระสิริปัญญาคุณ (สมพล สุวรรณสิงหราช)

Phra Siriphanyakhun (Somphon Suwansingharat)

สมบุญ บัญโท

Somboon Boondo

สวัสต์ อโนทัย

Sawat Anothai

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

Saint John's University

E-mail: lasawatt@stjohn.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 10 ธันวาคม 2566

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 27 ธันวาคม 2566

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 27 ธันวาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำสงฆ์ในสังคมยุคดิจิทัลในพื้นที่การปกครองคณะสงฆ์จังหวัดยะลา 2.ศึกษาพุทธปรัชญาว่าด้วยภาวะผู้นำสงฆ์ 3.ประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาว่าด้วยภาวะผู้นำสงฆ์ในพื้นที่การปกครองคณะสงฆ์จังหวัดยะลา 4. สร้างองค์ความรู้ใหม่และรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำสงฆ์มองผ่านพุทธปรัชญาในสังคมดิจิทัล การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการวิจัยทางปรัชญาแบบวิภาษวิธี และแบบมีการหาเหตุผลด้วยการใช้วิจารณ์ญาณ ภายใต้กระบวนการศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ทางปรัชญาและศาสนา

ผลการวิจัย พบว่า แนวคิดภาวะผู้นำสงฆ์ในสังคมยุคดิจิทัล ในพื้นที่การปกครองคณะสงฆ์จังหวัดยะลา ต้องมีคุณธรรม คือ ความดีที่ถูกปลูกฝังขึ้นในจิตใจ จริยธรรม คือ การประพฤติปฏิบัติตามความดีงาม และศีลธรรม คือ การไม่ละเมิดต่อสิ่งที่เป็นเหตุทำลายความดีงาม (พระธรรมวินัย) จึงค้นหาแนวทางด้วยพุทธปรัชญา เพราะพุทธปรัชญาได้ด้วยการมองโลกแบบองค์รวมเป็นเหมือนการทดสอบตามหลักเหตุและผล มีกระบวนการอิงอาศัยกัน เพื่อให้ผู้นำสงฆ์พัฒนาภาวะผู้นำสงฆ์และเป็นการเพิ่มศักยภาพให้กับคณะสงฆ์จังหวัดยะลา ด้วยการสร้างภาวะความเป็นผู้นำสงฆ์ให้เห็นถึงความสำคัญในการเป็นผู้นำสงฆ์ในยุคการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากเทคโนโลยีดิจิทัล ทั้งทางด้านการสื่อสาร การดำเนินชีวิตประจำวัน ตลอดจนการบริหารคณะสงฆ์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การนำหลักพลธรรม 4 มาเป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบภาวะผู้นำสงฆ์ ด้วยการ

อาศัยความร่วมมือจากสังคมโดยรอบ เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมให้เกิดภาวะความเป็นผู้นำสงฆ์อย่างสมบูรณ์ อันก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย คือ KSPM Model = KSPM + CO

คำสำคัญ : การพัฒนา, ภาวะผู้นำสงฆ์, สังคมดิจิทัล

ABSTRACT

The objectives of this research paper were to: 1) study the concept of Sangha leadership in the digital society in the Sangha administration area of Yala province; 2) study the Buddhist philosophy on Sangha leadership; 3) apply the Buddhist philosophy on Sangha leadership in the Sangha administration area of Yala province; 4) create a new body of knowledge and a model for Sangha leadership development through Buddhist philosophy in a digital society. This research is a qualitative one with dialectic philosophical research methods and rationalization with the critical thinking under the analytic, appreciative and applicative approaches leading to the creation of new philosophical knowledge.

The results showed that concept of Sangha leadership in digital society in the Sangha administration area of Yala province must have virtue which is the goodness that is instilled in the mind. Ethics is the conduct of goodness and morality that is not to violate anything that destroys goodness, Dhamma-vinaya. It is therefore to search for a way with Buddhist philosophy. Because Buddhist philosophy can be obtained by looking at the world holistically as a test based on cause and effect. There is a process of dependence to enable the Sangha leaders to develop Sangha leadership and to increase the potential of the Sangha in Yala province by creating a leadership of the Sangha to see the importance of being Sangha leader in the era of change caused by digital technology both in communication daily life as well as the administration of the Sangha propagation of Buddhism applying the 4 paladhamma of morality as a guideline for creating a model of Sangha leadership by relying on the cooperation of the surrounding society came to play a role in promoting the perfect sangha leadership which creates mutual benefits leading to new knowledge from research, namely KSPM Model = KSPM CO.

Keywords: Development, Sangha Leadership, Digital Society

1. บทนำ

พระพุทธศาสนาเข้าสู่สังคมไทยตั้งแต่ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูตเข้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิ จนมาถึงปัจจุบัน ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานทางความเชื่อ ความคิด วิถีชีวิต มีผลต่อวัฒนธรรมของคนไทย มีวัดเป็นศูนย์กลางในการอบรมสั่งสอนฝึกฝนอบรมพุทธศาสนิกชนให้เป็นคนดี โดยใช้

พระพุทธศาสนาช่วยพัฒนาจิตใจ จึงทำให้พระพุทธศาสนายู่คู่กับสังคมไทยมายาวนาน วิถีชีวิตของชาวไทยส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ชาวไทยประมาณร้อยละ 95 นับถือพระพุทธศาสนาได้นำหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตจนกลายเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม และเอกลักษณ์มรดกของชาติไทย แต่จากสภาพสังคมปัจจุบันได้มีปัญหาเกิดขึ้นมากมายหลายประการเช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และปัญหาด้านอื่น ๆ เมื่อปัญหาเกิดขึ้นมาทำให้พุทธศาสนิกชนส่วนมากเกิดความวิตกกังวล จึงหันมาสนใจหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพระพุทธศาสนามากขึ้นเพื่อนำหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาไปแก้ปัญหาต่าง ๆ และเพื่อต้องการพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลที่ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมดีพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นหนึ่งในพุทธบริษัท 4 ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา พระสงฆ์จึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นผู้นำทางปัญญาของชาวพุทธ นอกจากนั้น บทบาทหน้าที่หลักของพระสงฆ์ คือ การศึกษาพระธรรมวินัย ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนาให้แก่พุทธศาสนิกชน ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543: 61) ได้กล่าวไว้ว่า “วัดและพระสงฆ์ มีบทบาทสำคัญแก่ประชาชนและสังคมมาตลอดไม่ว่าจะเป็นแหล่งให้การศึกษา การอาชีพ การรักษาโรค การพิจารณาตัดสินความ การให้คำแนะนำ สั่งสอนและปรึกษา สร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องที่รวมอยู่ในวัด”

ในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและพระสงฆ์กับประชาชนก็ห่างกัน ขาดการส่งเสริมการให้ความร่วมมือในกิจกรรมการทํานุบำรุงดูแลรักษาวัดและกิจการในพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร ส่งผลให้โอกาสของประชาชนที่จะได้ศึกษาเรียนรู้หลักธรรมทางศาสนาน้อยลง มีผลให้คุณธรรมจริยธรรมในสังคมเสื่อมลง ประกอบกับมีวัดหลายแห่งได้มุ่งเน้นการพัฒนาในด้านวัตถุมงคลก่อสร้างที่ใหญ่โตสวยงาม ใช้งบประมาณจำนวนมากจนบางครั้งเกินความจำเป็นและไม่สอดคล้องกับสภาพชุมชน เศรษฐกิจและการใช้งาน เกิดการทำลายสภาพแวดล้อมของวัด มุงหารายได้เข้าวัดมากเกินไป พระสงฆ์ไม่สนใจศึกษาเล่าเรียน รวมทั้งการปฏิบัติและเผยแผ่แก่ประชาชน ทำให้เกิดวิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา หากพระสงฆ์มีลักษณะเป็นผู้นำสูง มีวิสัยทัศน์ (Vision) กว้างไกล ย่อมนำพาองค์กรคณะสงฆ์ วัด และพระพุทธศาสนาตลอดจนสังคมให้เจริญรุ่งเรือง การศึกษาภาวะผู้นำของพระสงฆ์ จึงเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะนำผลการศึกษามาพัฒนาปรับปรุงส่งเสริมการบริหารกิจการของวัดและพระพุทธศาสนา ให้มีการพัฒนาดียิ่งขึ้นอันจะส่งผลให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่อย่างมั่นคง ดังความตอนหนึ่งในพระไตรปิฎก พระพุทธองค์ตรัสไว้ในโคบาลสูตร โดยเปรียบเทียบ ฝูงโค และโคจ่าฝูง เกี่ยวกับผู้นำและผู้ตาม (อง.จตุกก (ไทย) 21/70/98) ดังข้อความที่ว่า

เมื่อฝูงโคว่ายข้ามน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปคด โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปคดอันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉนั้น บุคคลผู้ใดได้สมมุติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็ประพฤติเสียหาย แวนแคว้นทั้งหมดก็จะยากเข็ญ หากผู้ปกครองเป็นผู้ไร้ศีลธรรม เมื่อฝูงโคว่ายข้ามน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงตามกันเพราะมีผู้นำที่ไป

ตรง ฉันทะ ในหมู่มนุษย์ก็ฉันทะนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมุติให้เป็นใหญ่ หากผู้นั้น ประพฤติชอบธรรม
หมู่ประชาชนนอคนั้น ก็พลอยดำเนินตามทั้งแวันแคว้นก็จะอยู่เป็นสุขหากผู้ปกครองตั้งใจอยู่ในธรรม

กล่าวสำหรับด้านการปกครองของคณะสงฆ์แล้ว พระสงฆ์บางรูปที่ได้เป็นเจ้าคณะผู้ปกครอง เช่น เจ้า
คณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ หรือแม้แต่ระดับเจ้าคณะจังหวัด บางรูปที่ได้ดำรงตำแหน่งนั้น บางครั้งเกิดจากการ
ที่บวชมาอยู่ยาวนาน บางรูปเกิดจากการใช้อำนาจ บางรูปเกิดจากการคัดเลือกสรร ตามสถานภาพในแต่ละพื้นที่
ดังมีให้เห็นตัวอย่างโดยทั่วไป บางรูปไม่ได้มีการผ่านอบรม ให้ความรู้แก่พระสงฆ์เหล่านั้น จึงทำให้ผู้ที่ได้รับ
สมณศักดิ์เหล่านั้น ขาดความรู้ ขาดความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ที่ได้รับ จึงเป็นปัญหาส่วนหนึ่งที่แก้ไขไม่ได้มา
เป็นเวลานาน อีกอย่างหนึ่ง อาจเป็นเพราะสังคมไทยเป็นสังคมเมืองพุทธ จึงทำให้พระสงฆ์ที่บวชเข้ามาใน
พระพุทธศาสนาไม่แสดงถึงความเป็นผู้นำ เผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ดังที่ สมเด็จพระพุทธาจารย์
(เกี่ยว อุปเสณมหาเถร), 2557: 127) กล่าวไว้ว่า “อย่างน้อยเมืองไทยเป็นเมืองพุทธ มองไปที่ไหนก็มีแต่วัด
มองไปทางไหนก็เห็นแต่จีวรเหลืองอร่าม แล้วเหตุการณ์อย่างมหาวิทยาลัยนาลันทาจะเกิดขึ้นไม่ได้ ‘น้ำร้อน
ปลาเป็น น้ำเย็นปลาตาย’ ชั่วเพียงวินาทีเดียว ทุกอย่างก็พลิกได้นี่มองอย่างประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์มัน
เกิดมาแล้ว อย่าประมาท ต้องพร้อมอยู่เสมอ”

จากการเข้ามาของเทคโนโลยีในปัจจุบัน คณะสงฆ์เป็นอีกกลุ่มบุคคลหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากความ
เจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้พระสงฆ์ต้องรู้จักปรับตัวไปตามเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอยู่
ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะสงฆ์จังหวัดยะลา ที่จะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ได้กล่าว
มาแล้วข้างต้น ยังต้องพบเจออุปสรรค รวมถึงภัยคุกคามในการดำเนินชีวิตและกิจวัตรต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการ
ก่อความไม่สงบของผู้ก่อการร้าย การอยู่ในพื้นที่ห่างไกลความเจริญ ทำให้ขาดโอกาสที่จะได้รับจากภาครัฐ
อย่างเสมอภาค แม้ว่าในกระบวนการเรียนรู้เทคโนโลยี เพื่อการสืบค้นข้อมูลและหาข้อมูลข่าวสารจากการใช้สื่อ
สารสนเทศ และเทคโนโลยีหลากหลายจากระบบอินเทอร์เน็ตและอันเนื่องมาจากการที่ต้องปรับการเรียนรู้อัน
เพื่อให้มีลักษณะให้สอดคล้องกับการใช้ชีวิตในสังคมยุคดิจิทัล ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีที่มีการพัฒนา
อย่างรวดเร็ว ทำให้พฤติกรรมสื่อสารเปลี่ยนไป ส่งผลให้พระสงฆ์ต้องเผชิญกับความแปลกใหม่ การปรับตัว
ตลอดถึงความท้าทายในกระบวนการเรียนรู้ หรือทิศทางการเรียนรู้ที่เปลี่ยนไป โดยพระสงฆ์จะต้องนำ
เทคโนโลยีเข้ามามีส่วนในการจัดการเรียนรู้ หรือร่วมมือผ่านสื่อสังคม เช่น Facebook, WordPress,
YouTube, Twitter และSlideShare เป็นต้น ซึ่งเครื่องมือออนไลน์ที่มีปรากฏอย่างหลากหลายบนโลก
อินเทอร์เน็ตนี้ ล้วนเป็นตัวแปรที่สำคัญในการส่งเสริมให้พระสงฆ์เกิดความสามารถในการฝึกทักษะทางด้าน
การเผยแผ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ฉะนั้น ในยุคสมัยที่เจริญด้วยเทคโนโลยี พระสงฆ์จัดว่าอยู่ในสังคมที่มีความ
เจริญรุ่งเรืองด้วยสิ่งเหล่านี้ จึงต้องใช้โอกาสในการสร้างสรรค์และพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ให้ทันยุค ทันสมัย ต่อ
เหตุการณ์ปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ดี การใช้สื่อเทคโนโลยีของพระสงฆ์ยังขาดทักษะ หรือสภาพความพร้อม เห็นได้
จากที่พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน) (2548: 56) ได้กล่าวว่า

โลกยุคโลกาภิวัตน์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความสามารถในการปรับตัวเป็นสิ่งสำคัญมากของโลกปัจจุบัน เมื่อรูปแบบต่าง ๆ เปลี่ยนไปองค์กรต่าง ๆ ก็ต้องปรับเปลี่ยนให้ทัน ย่อมให้มีการปรับเปลี่ยนก็จะมีปัญหามาก พระสังฆาธิการทุกระดับชั้นจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้ทัน การเปลี่ยนแปลงทั้งในอนาคตและปัจจุบัน ต้องเป็นที่พึงของประชาชน และเป็นภาระหน้าที่ของ คณะสงฆ์ที่พึงมีต่อสังคม ต่อชุมชน และความรู้รอบตัวเรื่องสถานการณ์บ้านเมือง เศรษฐกิจ สังคมที่เกี่ยวข้องที่สำคัญต้องมีความรู้พื้นฐานด้านไอทีด้วย

รวมถึงข้อจำกัดทางสถานภาพและภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ เพราะการใช้เครื่องมือเหล่านี้มีทั้งส่วนที่สร้างสรรค์ และส่วนที่ทำลาย หากพระสงฆ์ไม่คำนึงถึงปทัฏฐาน คือ “พระธรรมวินัย” ที่พระพุทธเจ้าทรงวางข้อกำหนดครอบเอาไว้ จนเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมศรัทธาที่มีต่อคณะสงฆ์จนเกิดความเหินห่าง ทำให้จำนวนผู้ที่เคารพนับถือ หรือแม้แต่พุทธบริษัท ได้แก่ พระภิกษุ อุบาสก อุบาสิกา ตลอดจนสามเณรเหลือน้อย เพราะเหตุมาจากไม่มีศรัทธา ผลกระทบที่เกิด คือ พระพุทธศาสนาหมดคนนับถือในที่สุด ข้อสังเกตเกี่ยวกับ พฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ พระสงฆ์ส่วนมากใช้ในทางที่เหมาะสมต่อสมณสาธูป เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา แต่ก็ยังมีพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งที่ใช้ระบบสื่อสังคมออนไลน์ เช่น อีเมล เฟซบุ๊ก แชนท์ ฯลฯ ในที่ไม่เหมาะสม สร้างความไม่สบายใจแก่พุทธศาสนิกชนบางกลุ่ม ผู้ปกครองสงฆ์ไม่ทราบ ปัญหาที่แท้จริงของผู้ได้บังคับบัญชา ขาดบุคลากรที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะพระภิกษุสามเณรผู้ที่มีความรู้ควบคู่กับการปฏิบัติการจัดอบรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่พระภิกษุสามเณรและบุคคลทั่วไปค่อนข้างน้อยประชาชนไม่ค่อยมีโอกาสดำรงธรรมะ นอกจากการฟังธรรมะเนื่องในวันสำคัญ หรือเทศกาลต่าง ๆ การจัดสรรที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณรของแต่ละวัดยังไม่ดีเท่าที่ควร บางวัดมีสิ่งก่อสร้างเกินความจำเป็น การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนรอบวัดมีน้อย (พระวิฑูรย์ ฐานเมธี, 2554)

จากปัญหาข้างต้น ได้กลายเป็นจุดอ่อนสำหรับคณะสงฆ์ที่จะพัฒนาคณะสงฆ์ให้เดินไปอย่างมั่นคงและก้าวหน้ายุคสมัย จึงกล่าวได้ว่า คณะสงฆ์ควรที่จะใส่ใจรายละเอียดปัญหาเหล่านี้ เพื่อการวิเคราะห์ พิจารณา ตลอดจนวางแผน กำหนดทิศทางการก้าวเดินของคณะสงฆ์ โดยเฉพาะในเรื่องของตัวผู้นำ พระภิกษุ หรือพระเถระในระดับต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในการปกครอง การศึกษา ที่มีอำนาจในการสั่งสอน อบรม หรือแม้แต่พระภิกษุที่จะต้องการอยู่ช่วยประกาศ เผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรปรับเปลี่ยนแนวความคิดในเชิงปรัชญา นำมาประยุกต์ใช้ในการวางแผน กำหนดยุทธศาสตร์ กำหนดบุคลากรสงฆ์ให้เหมาะสมกับงานและเท่าทันกับสถานการณ์ในยุคดิจิทัล ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเข้ามาของเทคโนโลยีสื่อดิจิทัลต่าง ๆ ที่มีผลกับการปฏิบัติ การประพฤติกิจวัตรของพระสงฆ์ การติดต่อสื่อสาร โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ ล้วนเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยความสะดวก รวดเร็ว ฉับไว ข้อมูลต่าง ๆ สามารถที่จะค้นหา ศึกษาได้อย่างไร้พรมแดน ในทางกลับกันทุกอย่างเมื่อมีด้านดี ย่อมมีด้านที่ไม่ดี กล่าวได้ว่า เทคโนโลยีดิจิทัลอาจสร้างความเสียหายให้เกิดขึ้นได้ หากผู้ใช้ไม่ศึกษาอย่างจริงจัง การประพฤติปฏิบัติอย่างเคยชิน การกระทำบางอย่างอันไม่เหมาะสม บางครั้งอาจเกิดขึ้นได้โดยไม่ได้ตั้งใจ ผู้นำสงฆ์ในฐานะเป็นผู้แก้อธิกรณ์เหล่านั้น จำเป็นต้องอาศัยปัญญาในการแก้ปัญหาเหล่านั้นอย่างมีเหตุมีผล ไตร่ตรองข้อมูลข้อเท็จจริง เพื่อให้พระพระพุทธศาสนาเดินไปข้างหน้าอย่าง

มั่นคง และเป็นที่พึ่งพิงให้กับประชาชนได้อย่างตั้งใจ อย่างไรก็ตาม ในยุคของดิจิทัล ผู้นำ หรือภาวะผู้นำ ถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่จะนำพาคณะสงฆ์ให้เป็นไปอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ส่วนที่เด่นชัดที่สุด คือ ในส่วนของ การปกครอง เพราะถ้ามีระบบการปกครองที่ดี พระพุทธศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง การปกครอง หรือการบริหารที่ดีนั้นต้องมีรูปแบบ วิธีการจัดการที่ดี หรือแนวคิดที่ดีในการทำงาน ความรู้ ความสามารถของผู้บริหาร ผู้ปกครอง จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของความรู้ การศึกษาทั้งทางโลก และทางธรรมให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพ เนื่องจากในปัจจุบันคณะสงฆ์ ได้อิงอำนาจรัฐ และจารีตประเพณี เมื่อเกิดอิทธิพลขึ้นต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในการจัดระเบียบในเรื่องต่าง ๆ (กรมการศาสนา, 2540: 40-42) อย่างไรก็ตาม ในอนาคตปัญหาต่าง ๆ อาจมีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น และปัญหาความแตกแยกของคนในสังคม มีแนวโน้ม จะเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสาเหตุมีทั้งปัญหาความขัดแย้งกันเองของชาวพุทธ ซึ่งนับวันจะขยายตัวมากขึ้น ปัญหาเหล่านี้ ยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้อง และจริงจังที่เหมาะสมดังมาจากคณะสงฆ์นัก และอาจกลายเป็นสาเหตุใหญ่ อันนำไปและส่งผลเสียหายถึงความทรุดโทรมเสื่อมสลายของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในภายหน้าอีกด้วย

ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความจำเป็นในความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ซึ่งเป็นประเด็นข้อสงสัยที่นำไปสู่การศึกษาค้นคว้าหาคำตอบเกี่ยวกับภาวะผู้นำโดยเฉพาะหลักการของพระพุทธศาสนาที่มีต่อภาวะผู้นำ เพื่อนำมาใช้แก้ไขปัญหภาวะผู้นำสงฆ์จังหวัดยะลา ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการวิจัยเพื่อนำผลวิจัยที่ได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำสงฆ์ในสังคมยุคดิจิทัล ในพื้นที่การปกครองคณะสงฆ์จังหวัดยะลา
2. เพื่อศึกษาพุทธปรัชญาว่าด้วยภาวะผู้นำสงฆ์
3. เพื่อประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาว่าด้วยภาวะผู้นำสงฆ์ในพื้นที่การปกครองคณะสงฆ์จังหวัดยะลา
4. เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่และรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำสงฆ์มองผ่านพุทธปรัชญาในสังคมดิจิทัล

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) เป็นหลัก เอกสารที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้จะใช้ทั้งเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary source) คือ พระไตรปิฎก และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary source) คือ เอกสารคำสอนของนักปรัชญา เอกสารคำสอนของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา หนังสือ ตำรา เอกสาร งานเขียนของนักวิชาการ ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องรูปแบบการวิจัยใช้การเขียนบรรยายผสมการถกประเด็นปัญหาเพื่อให้เห็นว่าข้อมูลที่น่ามานั้นมีความจำเป็นในการเชื่อมโยงของข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์งานวิจัย

4. ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำสงฆ์ในสังคมยุคดิจิทัล ในพื้นที่การปกครองคณะสงฆ์จังหวัดยะลา พบว่า พื้นฐานของบุคคลจากอคติย่อมบ่งบอกถึงอนาคตได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่อยู่ในฐานะผู้นำสงฆ์ หรือผู้ปกครองที่ดีตามแนวพระพุทธศาสนา จะต้องมีความสมบัตินี้ครบถ้วน ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวมีความสอดคล้องและสัมพันธ์กัน ดังนี้

1. แนวคิดและคุณลักษณะภาวะผู้นำสงฆ์ ได้แก่

1.1 ภาวะผู้นำ (Leadership) หมายถึง ศิลปะ หรือทักษะความสามารถของบุคคลหนึ่ง การใช้ อิทธิพล หรืออำนาจหน้าที่ อีกนัยหนึ่งหมายถึง คุณสมบัติที่ติดตัวของผู้นำนั่นเอง เพื่อให้การปฏิบัติบรรลุผลตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้อย่างสมบูรณ์

1.2 องค์ประกอบของภาวะผู้นำที่จะต้องประกอบด้วยความสามารถต่าง ๆ ทั้งเรื่องของการชักจูง การให้กำลังใจ ความรู้ รวมถึงพฤติกรรมที่สามารถนำพาองค์ไปสู่ความสำเร็จได้นั้น ต้องประกอบด้วยตน คือ ต้องรู้จักตนเอง มีความรู้ ความสามารถที่จะทำงานนั้น ๆ บุคคล คือ คนที่จะมาช่วย หรือผู้ตามงาน คือ ต้องเข้าใจในงาน หรือสิ่งที่จะทำ และเงิน คือ หุ่น หรืองบประมาณ เป็นที่ทราบกันดีว่า ในสังคมปัจจุบันเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่จะขาดไม่ได้

1.3 คุณลักษณะและทักษะสำคัญของภาวะผู้นำพึงมีอันเป็นปัจจัยที่คอยสนับสนุนให้ประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องอาศัยภูมิรู้ มีความรู้ ความสามารถ ด้านเทคนิค หรือความชำนาญเฉพาะอย่างภูมิธรรม เป็นผู้ที่มีศีลมีคุณธรรมและจริยธรรม ภูมิฐาน อันเป็นบุคลิกลักษณะทั้งความคิด ทศนคติ และการประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมกับตน หรือเรียกว่า มีวิสัยทัศน์และสุดท้าย คือ ภูมิปัญญา เป็นผู้ที่สามารถแยกแยะสิ่งไหนถูก สิ่งไหนผิด สิ่งไหนมีประโยชน์ สิ่งไหนไม่มีประโยชน์ คือ มีโยนิโสมนสิการ

1.4 ประเภทของผู้นำ ที่ได้สรุปรวมไว้ คือ ผู้นำประเภทจัดตั้ง คือ ผู้นำที่เกิดจากการคัดเลือก แต่งตั้ง ขึ้นมา บางครั้งอาจมีความรู้บ้าง ไม่มีความรู้ ความสามารถบ้าง บางครั้งได้เป็นผู้นำเพราะอาวุโส ผู้นำประเภทนี้มิให้เห็นโดยมาก และผู้นำประเภทประสบการณ์ คือ ผู้นำประเภท กล้าตัดสินใจ เข้าใจในสถานการณ์ สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทันที ไปอยู่ที่ไหนพร้อมที่จะเป็นผู้นำ

1.5 อำนาจของผู้นำ ได้สรุปรวมไว้ คือ อำนาจตามหลักเหตุผล อำนาจบารมี และอำนาจตามประเพณี

1.6 พฤติกรรมผู้นำ ได้สรุปรวมไว้ คือ กิริยาท่าทางที่แสดงออกมาส่วนหนึ่งของบุคคล ๆ นั้น เป็นต้นว่า ยืน เดิน นั่ง นอน พูด คิด จะเห็นได้ว่า ลักษณะผู้นำ หรือแบบของผู้นำนั้น สามารถเปลี่ยนแปลงได้จากแบบหนึ่งเป็นอีกแบบ ดังนั้น ทุกคนจึงสามารถจะเปลี่ยนแบบลักษณะผู้นำของตนเองจากแบบหนึ่งไปเป็นอีกแบบหนึ่งได้

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การศึกษาพุทธปรัชญาว่าด้วยภาวะผู้นำสงฆ์ พบว่า ภาวะผู้นำสงฆ์ควรนำพุทธปรัชญามาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์

1. พุทธปรัชญา มองว่า สิ่งต่าง ๆ มีความเปลี่ยนแปลง มีระเบียบ มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงแบบไร้ระบบ ไร้กฎ ไร้ทิศทางความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งไม่ใช่เกิดขึ้น โดยบังเอิญ แต่อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้นแล้วเหตุปัจจัยแต่ละอย่างก็อาศัยเหตุปัจจัยอื่น ๆ เกิดขึ้นเช่นกัน แล้วเหตุปัจจัยแต่ละอย่างก็อาศัยเหตุปัจจัยอื่น ๆ เกิดขึ้นเช่นกัน พุทธปรัชญาเป็นการแสวงหาความรู้โดยอาศัยหลักความจริงภายนอกและความจริงภายในเป็นหลักในการแสวงหาคำความจริง ซึ่งต้องกำกับโดยสติและปัญญาอันมีพื้นฐานการรับรู้ที่ได้จากการมณ และประสบการณ์ในการนำไปพิจารณาไตร่ตรอง โดยเฉพาะสังคมหลังนวยุค ที่มองถึงคุณค่า มองถึงคุณประโยชน์มากกว่ามองตัววัตถุ จำเป็นที่จะต้องอาศัยปัญญาในการพิจารณาเป็นอย่างมาก จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ทั้งเรื่องของเทคโนโลยี การรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็ว ต้องอาศัยปัญญาเป็นตัวพิจารณา กลั่นกรอง สิ่งเหล่านั้น โดยเฉพาะผู้นำสงฆ์ จะต้องมองให้เห็นถึงสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เข้ามาโดยเฉพาะคณะสงฆ์จังหวัดยะลา ที่ต้องพิจารณาไตร่ตรองสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ อย่างรอบครอบ จึงเป็นเหตุผลที่ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และสามารถนำเทคโนโลยี หรือสิ่งต่าง ๆ มาช่วยเสริมในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ ให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดการ และการบริหารมากที่สุด การทำให้ผู้นำตระหนักในบทบาทของตน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดโดยพัฒนาผู้นำสงฆ์ ตลอดจนพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้คู่คุณธรรม การพัฒนานั้นต้องพัฒนาองค์รวมอย่างบูรณาการ คือ ใช้ปัญญาเข้าใจถึงความจริงที่เป็นไปตามระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลาย แล้วลงมือปฏิบัติเพื่อความดำรงอยู่ด้วยดี ซึ่งเป็นการพัฒนาให้ผู้นำเป็นคนดี มีความรู้คู่คุณธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ยกระดับการพัฒนาภาวะความเป็นผู้นำให้เจริญด้วยจริยธรรมควบคู่ไปกับความเจริญทางจิตใจ

2. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาผู้นำในองค์กร คือ เน้นเรื่องที่ตัวเองถนัดนำความเชี่ยวชาญเหล่านั้นมาถ่ายทอดให้ผู้นำที่เราต้องการพัฒนาสร้างกลุ่มบุคคลใกล้ชิดที่คอยช่วยไม่ให้ล้มตัวบุคคลกลุ่มนี้อาจเป็นคนใกล้ชิดที่รักเราแท้จริงอย่างไม่มีเงื่อนไข พร้อมเป็นกระจกสะท้อนความเป็นจริงของเราถ้าที่จะหักท้วงในสิ่งที่ผิดและไม่สมควรทำเฉพาะงานที่สำคัญในองค์กรต้องมีการวิเคราะห์และเลือกแบ่งเวลาให้เหมาะสม สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาภาวะผู้นำที่มีจริยธรรม พระสงฆ์มีบทบาททางภาวะผู้นำสำหรับการดำเนินชีวิตให้มีความเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมาถือได้ว่า เป็นแกนกลางที่ได้ช่วยนำพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาช่วยพัฒนาจิตใจของคนในสังคมให้เป็นคนดี มีศีลธรรม ให้คำแนะนำช่วยเหลือในการแก้ปัญหาชีวิตประจำวัน

ดังนั้น พระสงฆ์ต้องพัฒนาภาวะผู้นำทางจริยธรรม ให้เกิดขึ้นกับตนเองก่อนและพระสงฆ์ จึงนำความรู้และประสบการณ์ที่มีส่งผ่านไปสู่ผู้นำองค์กรในยุคปัจจุบันที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผู้นำที่มีจริยธรรม

การแก้ปัญหาภาวะผู้นำตามหลักการทางพุทธปรัชญาไว้ 3 ขั้น คือ

1) มโนธรรมสำนึก เริ่มขึ้นด้วยการอบรมจิตให้เป็นสมาธิภูฐาน คือ การตั้งจิตไว้ชอบ เพราะจิตเป็นตัวนำการกระทำทั้งปวง จิตที่ประกอบด้วยมโนสำนึกชอบ คือ จิตที่ตั้งอยู่บนอธิศีลธรรมที่มองด้วยหลักการว่าสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงหวาดหวั่นต่ออาชญา ย่อมกลัวความตาย ชีวิตเป็นที่รักของคนทุก ๆ คน ฉันท สัตว์

เหล่านั้น ก็ฉนั้น เราถึงนั้น นึกถึงเขา เอาตัวเราเข้าเทียบแล้ว ไม่ควรเช่นฆ่า ไม่ควรเบียดเบียนกัน ไม่ควรทำลายล้างกันและกัน คำว่า สัตว์ในที่นี้ หมายถึง สิ่งมีชีวิต รวมทั้งเครื่องนุ่งห่มด้วย

2) ศิล ในการสร้างภาวะผู้นำ ศิลเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญมาก นั่นคือ วินัย สำหรับบรรพชิตทรงบัญญัติสิกขาบท และการกตัญญูต่อกฎด้วยหลักทศ 6 คือ การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมสังคม

3) การพัฒนาองค์รวม (Holistic approach) ด้วยวิธีบูรณาการ (Integration) โดยเริ่มต้นการพัฒนาผู้นำให้มีปัญญารู้เท่าทันก่อน คือ

(1) การพัฒนาร่างกาย เน้นการพัฒนาทางกาย คือ พัฒนาร่างกายให้แข็งแรง มีสุขภาพดีเป็น
การพัฒนาทางกายภาพทั้งหมด

(2) พัฒนาสังคม คือ การอยู่ร่วมกันด้วยดี ซึ่งเป็นการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมด้วยศีล

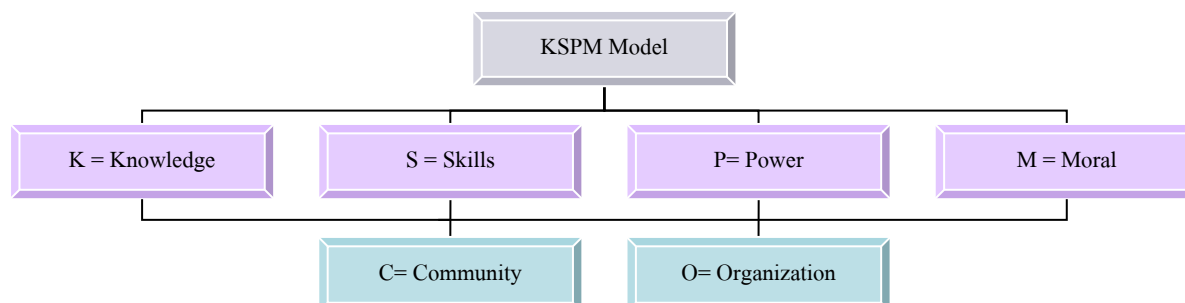
(3) การพัฒนาอารมณ์และจิตใจให้มีความแจ่มใส ให้มีความสามารถเหมาะสมแก่งาน ด้วยสมาธิ

(4) การพัฒนาปัญญา เพื่อให้รู้เท่าทันตามความเป็นจริงด้วยภาวนา หรือการอบรมฝึกฝน

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาว่าด้วยภาวะผู้นำสงฆ์ในพื้นที่การปกครองคณะสงฆ์จังหวัดยะลา พบว่า ปัญหาทางการปกครอง การแก้ปัญหาหลักของความบริสุทธิ์ (อนวัชชผละ) มาใช้ เพื่อเป็นการแก้ปัญหาในเรื่องของการปกครองคณะสงฆ์ การใช้อำนาจทางการปกครองของผู้นำ เอาไรต์เอาเปรียบ ผู้ใต้บังคับบัญชาใช้อำนาจในทางที่ไม่ถูกต้อง แต่ถูกใจ ไม่ทุจริต ไม่กระทำการต่าง ๆ ให้เกิดโทษ การทำงานอันไร้โทษ จัดว่า เป็นมงคล ไม่เกิด การเอาไรต์เอาเปรียบ รู้จักหน้าที่ และการมีส่วนร่วม ซึ่งนำไปสู่การเป้าหมายอย่างสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ทำงานอย่างสุจริต ตรงไปตรงมา จัดอยู่ในกฎระเบียบ มีความยุติธรรม ให้ความร่วมมือในหมู่คณะ ตรงกันข้ามถ้าผู้นำไม่มีหลักของความบริสุทธิ์ การกระทำต่าง ๆ ก็ย่อมมีผลตรงกันข้าม คือ นำความเดือดร้อนมาให้ การงานไม่ไปตามกฎ ตามระเบียบ เอาความถูกต้องมากกว่าจะยึดถึงความถูกต้อง ผู้ใต้บังคับบัญชาก็ไม่ศรัทธา ไม่ยอมรับ เกิดความแตกสามัคคีในองค์กรเหล่านี้ เป็นต้น โดยการสร้างภูมิคุ้มกันภายในและภายนอก ปัญหาด้านการปฏิบัติงาน นำหลักของปัญญาพลและวิริยพลมาประยุกต์ใช้ให้เกิดผลอย่างจริงจัง โดยการปรับตัว สร้างความอดทน ตั้งใจทำงานเป็นคนจริง เอาจริงเอาจังให้เกิด อาจต้องใช้เวลาและความอดทนในการขับเคลื่อนกระบวนการ ตลอดถึงการใช้ความรู้คอยพิจารณาถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ เพราะเป็นเรื่องของคนหลายคน ดังนั้น การปฏิบัติจึงต้องดำเนินไปด้วยกันอย่างประณีตระนอม ต้องใช้ความเพียรพยายามเป็นกำลังหลักในการขับเคลื่อน การขับเคลื่อนก็เริ่มจะเห็นผล เห็นแนวทางที่จะสามารถแก้ปัญหาได้ ปัญหาด้านบุคลากรสงฆ์ นำหลักความฉลาด (ปัญญาพล) และการแสวงหา (อนวัชชผละ) มาประยุกต์ใช้ เพื่อการพัฒนาศักยภาพ และวิสัยทัศน์ของผู้นำสงฆ์ที่ดี คือ การพัฒนาตัวเองด้วยการแสวงหาความรู้ โดยความเป็นจริงแล้ว ในปัจจุบัน โลก หรือสังคมเปิดกว้างในเรื่องของการศึกษา พระสงฆ์จำเ็นที่จะต้องอาศัยการแสวงหาความรู้ที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียน จนเกิดเป็นปัญญา ความฉลาด จนนำไปสู่ความชำนาญ ในการใช้ความรู้ที่ได้จากการแสวงหา เมื่อมีความรู้ความฉลาดแล้ว ทำให้มองเห็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้ เพื่อสร้างและพัฒนาศักยภาพทางปัญญาให้กับทางคณะสงฆ์ให้สามารถที่จะเข้าใจในเหตุการณ์ ปรับแนวความคิด วิธีคิด เพื่อการวางแผนในเรื่องของบุคลากร

สงฆ์ โดยการกำหนดบุคลากรในอนาคต บุคลากรสงฆ์ การขาดภาวะผู้นำ นำหลักสังคหผละกับอนวัชขพะ ประยุกต์เข้ากับหลักธรรมาภิบาล คือ หลักการมีส่วนร่วม และหลักความรับผิดชอบปัจจุบัน

5. องค์ความรู้ใหม่

KSPM Model เป็นการนำหลักการพัฒนาภาวะผู้นำสงฆ์ อันเป็นปัญหาที่รื้อคอยการแก้ไขทาง จริยธรรม ที่กำลังเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ปัจจุบัน แนวทางที่ได้จากการนำหลักพุทธปรัชญาภาวะผู้นำมาประยุกต์ใช้ จึงได้นำมาบูรณาการ 2 ส่วน คือ ปัจจัยภายในที่เกิดขึ้นจากการใช้ปัญญาในการพิจารณา คือ KSPM และ ปัจจัยภายนอกที่เกิดจากการได้ศึกษาเล่าเรียนตลอดถึงประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วม คือ CO

K = Knowledge ความรู้ ความเข้าใจ เป็นความรู้ที่ผู้นำสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดยะลา ควรศึกษาเรียนรู้ ได้แก่ ด้านพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ มติ เทคโนโลยี และประกาศมหาเถรสมาคม ตลอดจนการกำหนดแผน นโยบาย กลยุทธ์ต่าง ๆ ที่นำไปสู่การปฏิบัติในสังคมปัจจุบัน

S = Skills ทักษะ ความเชี่ยวชาญ ความชำนาญ ความสามารถ หรือที่เรียกว่า ภาวะผู้นำสงฆ์ ผู้นำสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดยะลา ควรศึกษาเรียนรู้ให้มีความเชี่ยวชาญ ได้แก่ การประยุกต์การใช้สื่อเทคโนโลยีดิจิทัล มีเทคนิค ในการวิเคราะห์ข้อมูล และสถานการณ์ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนการมองคนออก ใช้คนเป็น เพื่อได้ประโยชน์อย่างสูงสุด

P = Power การสร้างพลังแห่งความเป็นผู้นำที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล ด้วยด้วยหลักพุทธปรัชญา คือ พละธรรม 4 ประการ คือ ปัญญาพละ วิริยพละ อนวัชขพละ และสังคหพละ ด้วยการสร้างพลังแห่งการสร้างสรรค์พลังแห่งการปรับตัว พลังแห่งการแสวงหา และพลังแห่งความร่วมมือ

M = Moral ศีลธรรม หลักของการปฏิบัติ ที่คอยควบคุมความประพฤติการปฏิบัติของผู้นำสงฆ์ ให้อยู่ในขอบเขตบนความเรียบร้อยและถูกต้อง จึงเป็นกระบวนการเริ่มต้นของระบบกฎทั้งหลาย

C = Community ชุมชน ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนของคณะสงฆ์ ให้สามารถเดินหน้าได้อย่างเข้มแข็ง โดยการมีส่วนร่วมและกิจกรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา เพราะถ้าไม่มีชุมชนคณะสงฆ์ก็ไม่สามารถที่จะเดินหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

O = Organization หน่วยงานของรัฐ องค์กร คณะสงฆ์ และภาคเอกชน ที่เป็นส่วนสนับสนุนในด้าน การให้ความรู้ สนับสนุนเครื่องมืออุปกรณ์ เป็นพี่เลี้ยง ที่ปรึกษา และช่วยตรวจสอบ ความโปร่งใสในการทำงาน เพื่อมุ่งให้เกิดการพัฒนาภาวะผู้นำสงฆ์อย่างมีประสิทธิภาพ

6. อภิปรายผลการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำสงฆ์ในสังคมยุคดิจิทัลโดยเฉพาะในการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดยะลา เป็นที่ชัดเจนว่า กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำสงฆ์นั้น สิ่งที่ควรดำเนินการเป็นลำดับต้น ๆ คือ การสร้างภาวะผู้นำสงฆ์ให้เกิดขึ้นแก่ตัวบุคคลทางด้านจริยธรรม ซึ่งในปัจจุบันเป็นที่ทราบกันว่ายุคแห่งเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาเปลี่ยนแปลงบ้างก็เกิดผลดี บ้างก็เกิดผลเสีย แม้กระทั่งคณะสงฆ์จังหวัดยะลาก็เช่นกัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ อันเป็นวิวัฒนาการทางเทคโนโลยี ส่งผลให้ภาวะผู้นำสงฆ์จังหวัดยะลา จำเป็นที่จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีแนวคิดการปรับตัว การประสาน การร่วมมือกับหน่วยงาน หรือชุมชน อันเป็นองค์ประกอบของผู้นำทั้งสิ้น และสิ่งหนึ่งที่ผู้นำสงฆ์จะขาดเสียไม่ได้ คือ ต้องรู้ตัวเอง มองคนออก ใช้คนเป็น ต้องรู้ว่าสิ่งไหนควรที่จะทำก่อน หรือหลัง และที่สำคัญ คือ ต้องมีเงินทุน คือ ที่มาและที่ไปของเงิน เพื่อใช้ในการบริหารปกครอง โดยอาศัย อารมณ์ ความรู้ ปัญญา ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนและประสบการณ์ที่เกิดขึ้น จนเกิดเป็นความชำนาญ และนำไปสู่การปฏิบัติได้ จึงเป็นที่มาของผู้นำ ที่ไม่ต้องนำ คือ ถ้าทุกคนเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ ตลอดถึงความถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ทุกคนก็ย่อมเป็นผู้นำที่สมบูรณ์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาญาณพล ญาณปญโญ (รัตนบุรี) (2561) ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้านเผยแผ่สำหรับพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ฝั่งอันดามัน

2. พุทธปรัชญาดำรงภาวะผู้นำสงฆ์ในสังคมยุคดิจิทัลโดยเฉพาะในการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดยะลา เป็นที่ชัดเจนทั้งโดยหลักการและประสบการณ์ของพุทธปรัชญาที่มองภาวะความเป็นผู้นำและผู้นำเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกันอาศัยซึ่งกันและกัน โดยอาศัยหลักในเรื่องนิยาม 5 ปฏิจจนูปบาทและไตรลักษณ์ ด้วยการมองโลกแบบองค์รวม เป็นเหมือนการทดสอบตามหลักเหตุและผล มีกระบวนการอิงอาศัยกัน ซึ่งสอดคล้องกับชัชฎาภรณ์ อยู่เย็นเป็นสุข (2561) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาพุทธปรัชญาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

3. การประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาดำรงภาวะผู้นำสงฆ์ในสังคมยุคดิจิทัลโดยเฉพาะในการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดยะลา เป็นที่ชัดเจนว่า พุทธปรัชญาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ผลเป็นรูปธรรมโดยมุ่งพัฒนาเชิงองค์รวมและนำไปสู่ประโยชน์สุขทั้งที่เป็นประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นได้อย่างแท้จริง บนพื้นฐานหลักการวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยพลธรรม 4 อันเป็นหลักกำลังแห่งคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาสุระพงษ์ สุรวโส (สีหมอก) (2555) ได้วิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาพระครูโพธิวิริคุณ วัดโพธิการาม ตำบลโพนสูง อำเภอ ปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

7. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การพัฒนาภาวะผู้นำสงฆ์นั้นจะเกิดขึ้นเพียงลำพังย่อมเป็นไปไม่ได้ ต้องอาศัยความร่วมมือ ช่วยเหลือสนับสนุนทุก ๆ ฝ่ายทั้งปัจเจกบุคคล คณะสงฆ์เอง รวมถึงชุมชน และองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้การพัฒนาผู้นำสงฆ์มีภาวะที่พร้อมที่จะเป็นผู้นำ เป็นที่นำเคารพ เป็นที่นำเลื่อมใส เป็นที่นำศรัทธา และที่สำคัญ คือ สามารถที่จะดำรงพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญควรที่จะให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ และร่วมกันทำไปพร้อมกันกับคณะสงฆ์ สำหรับ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ได้แก่ ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการของคณะสงฆ์กับพุทธปรัชญาสามารถนำมาบูรณาการได้อย่างไร ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาชาวพุทธกับคณะสงฆ์ให้เป็นรูปธรรม ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาผู้นำสงฆ์ในพุทธกาลกับผู้นำสงฆ์ในยุคปัจจุบันมีความแตกต่างกันอย่างไร ควรศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการประยุกต์ใช้พุทธปรัชญากับการปกครองคณะสงฆ์ในแต่ละระดับ ควรศึกษาการจัดทำแผนกลยุทธ์ในการพัฒนาภาวะผู้นำในแต่ละด้าน ควรศึกษาเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้ปรัชญาหลังนวยุคและพุทธปรัชญากับภาวะผู้นำ

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2542). **พระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- ชัชฎาภรณ์ อยู่เย็นเป็นสุข. (2561). **การศึกษาพุทธปรัชญาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและยุทธศาสตร์การพัฒนา. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พระพุทธรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน). (2548). **ธรรมญาณนิพนธ์ : 100 ปี พระพุทธรญาณ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระมหาญาณพล ญาณปญโญ (รัตนบุรี). (2561). **รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้าน เผยแผ่สำหรับพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ฝั่งอันดามัน**. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุระพงษ์ สุรวโส (สีหมอก). (2555). **ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษา พระครูโพธิ์วิรุณ วัดโพธิ์การาม ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พระวิฑูรย์ ฐานเมธี (บุญพร้อม). (2554). **การศึกษาความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดหนองบัวลำภู**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสณมหาเถร). (2557). **เป็นบุญจริง ๆ นะ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2543). **ระบบการประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.